

ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร

พระครูสาทรปริยัติคุณ (สนิท ฉนทปาลो)¹ สมศักดิ์ บุญบุ² สีน งามประโคน³

¹หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{2,3}สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหาร, พุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำ และบูรณาการภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพฯ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสอบถามจำนวน 300 ชุด ตลอดจนใช้การสนทนากลุ่มของผู้เชี่ยวชาญ 10 คนวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านภาวะผู้นำค่าเฉลี่ยของภาพรวมอยู่ที่ระดับมากที่สุด คือ 4.34 โดยมีด้านการตัดสินใจทางการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุด ผลการสัมภาษณ์พบว่าปัญหาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ควรปรับปรุงคือ ด้านการสร้างภาวะผู้นำ และด้านผู้นำในการเปลี่ยนแปลง 2) ด้านหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำพบว่าด้านการสร้างภาวะผู้นำ ควรใช้หลักสัปปุริสธรรมด้านการสร้างแรงจูงใจควรใช้พรหมวิหาร ด้านการตัดสินใจควรใช้หลักอริยสัจ 4 ด้านการติดต่อสื่อสารควรใช้หลักกัลยาณมิตร ด้านการเปลี่ยนแปลงควรใช้หลักทศพิธราชธรรมและ 3) บูรณาการภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารพบว่า ด้านปัจจัยนำเข้าผู้บริหารต้องมีคุณธรรม นอกจากมีความสามารถในการบริหาร แล้วควรพัฒนาคุณธรรมภายในตนเพื่อให้มีภาวะผู้นำเชิงพุทธผู้บริหารควรพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักไตรสิกขาได้แก่ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้งนี้ ควรนำกระบวนการ PDCA เป็นกระบวนการตรวจสอบผลการพัฒนา ด้านปัจจัยนำออก (OUTPUT) ผลการศึกษา พบว่าผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยองค์ 3 คือ จักขมา (มีวิสัยทัศน์) วิรุโธ (มีความรับผิดชอบ) นิสสยสมปนโน (มีความประพฤติดี) สรุปเป็นรูปแบบชื่อ “ภาวะผู้นำแบบทศลักษณ์” หรือ TEN CHARACTERISTIC OF LEADERSHIP

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ; การบริหารเชิงพุทธ; สถานศึกษา

Administrators' Buddhist Leadership in Bangkok Educational Institutions

Phrakusathornpariyattikhun (Sanit Chandhapalo)¹ Somsak Boonpoo² Sin Gnarmprakhon³

¹Ph.D. candidate in Buddhist educational administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

^{2,3}Department of Buddhist educational administration, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The objectives of this research are: to investigate the leadership of school administrators, Buddhist concepts enhancing the leadership and to integrate the leadership and Buddhist concepts promoting the leaderships of administrators in Bangkok educational institutions. According to the research instruments, the researcher employs the in-depth interviewing, 300 questionnaires and a group discussion among 10 experts. Moreover, the data are analyzed through the descriptive analysis and they result with the major dimensions as follows; 1) leadership dimension which reflects the average mean score of 4.34; considered as the highest level, followed by the dimension of creating leadership and leaders in changing situation, 2) Buddhist concept to promote leadership shows that the creating process of leadership should be driven under the concept of the 7 virtuous qualities (Sappurisa Dhamma). Moreover, to the motivation aspect, the concept of sublime states of mind should be implemented, the decision making aspect, there should be the consideration on the concept of four noble truths. Additionally, the aspects of communication and changing should be achieved through the implementation of genuine friendliness and good governance respectively, 3) the integration between leadership and Buddhist concepts shows the input factors which imprint that the administrators should develop not only the abilities to manage but also their virtue in order to encourage the "Buddhist leadership". Furthermore, the ways to improve leadership are under the implementation of the threefold learnings such as virtue, concentration, and discernment or wisdom. Moreover, the process of PDCA should be used to evaluate the progress of those aspects. The second factor is 'output' which reflects the three qualifications of being good leadership administrators. Those three factors consist of: 1) conceptual skills, 2) Technical Skill and 3) Human Relation Skill and these three issues can be merged into the term 'Ten Characteristics of leadership'.

Keywords : Leadership; Buddhist Management; Educational Institutions

บทนำ

ในอดีตตั้งแต่โบราณกาลมีการ กล่าวถึงภาวะผู้นำของผู้ปกครองประเทศ เช่น ในยุคอารยธรรมของการล่าสัตว์ ผู้ปกครองที่มีภาวะผู้นำที่ดีจะทำให้กลุ่มหรือเผ่าของพวกเขาอยู่รอดด้วยการอาศัยภาวะผู้นำเป็นสำคัญ จากการศึกษาทางมนุษยวิทยาในกลุ่มแรก ๆ ที่เกี่ยวกับภาวะผู้นำ (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556) พบว่า ภาวะผู้นำเกิดขึ้นได้ทุกที่มีคนอยู่ร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็วัฒนธรรมแบบใดในโลกนี้ นับตั้งแต่ชาวบ้าน หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด ภูมิภาค ประเทศ และโลก ล้วนต้องมีภาวะผู้นำที่จะช่วยพาสังคมของตนไปสู่ความเจริญ ตามเป้าหมาย ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการแต่ที่สำคัญยิ่งคือ สถาบันการศึกษาจัดการศึกษาโดยจัดตั้งสถานศึกษา เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย ออกแบบการให้การศึกษาโดยมีครูอาจารย์เป็นผู้ให้การศึกษา ในปัจจุบันนี้มีสถาบันต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการให้การศึกษา เช่น สถาบันสื่อสารมวลชนเครือข่ายการเรียนรู้ต่าง ๆ แต่ในเรื่องของการบริหารการศึกษา มักจะหมายถึงการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาในระบบโรงเรียนแนวนโยบายย พื้นฐานแห่งรัฐตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 กำหนดให้จัดการศึกษาอบรมให้เด็กความรู้คุณธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) มีความมุ่งหมายและหลักการให้จัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรมมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข เป็นการสนับสนุนให้นำหลักธรรมของศาสนามาใช้ เพื่อเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต สภาพสังคมที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ผู้บริหารสถานศึกษาประพฤติดุปฏิบัติตนขาดศีลธรรมขาดคุณธรรมจริยธรรมไม่น้อยดังจะพบเห็นจากข่าวหน้าหนังสือพิมพ์หรือสื่อแขนงอื่น ๆ อยู่มากมาย

การที่นักบริหารนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องกำกับในการบริหารงานทุกด้านย่อมเป็นการประสานความเชื่อแนวคิดในเชิงจริยธรรมของสังคมเข้ากับการปฏิบัติหน้าที่ ตามทฤษฎีการบริหารซึ่งทำให้การดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวกับองค์กรนั้น อยู่บนพื้นฐานที่สอดคล้องกับความเชื่อถือ การยอมรับของสังคมตลอดจนสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรที่สามารถทำงานภายใต้กรอบของหลักธรรม อันที่จะสร้างศรัทธา ทำให้องค์กรสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ต้องการได้อย่างดี พุทธธรรมเป็นหลักพื้นฐานของชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตไทยเป็นหลัก เพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีสัมมาทิฐิเพื่อความสุขของคนในสังคม จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้ในโรงเรียน เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งสำคัญในการหล่อหลอมความเป็นมนุษย์ให้แก่เด็กเรียนทุกคน และหากผู้บริหารประเทศนักธุรกิจ

และนักการเมือง**มีและใช้**คุณธรรมและจริยธรรมย่อมจะนำให้บ้านเมืองรุ่งเรืองและประชาชน
สุขสันต์ หลักพุทธธรรมของพุทธองค์มีไว้เพื่อให้ผู้บริหารโรงเรียนได้เลือกสรรมาใช้ตามความ
เหมาะสมในทุกเรื่อง ไม่ว่าในเรื่องการครองตน การครองคนและการครองงาน หมวดธรรม
ที่ประยุกต์ใช้เป็นรากฐานคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียน ได้แก่ 1) คุณธรรมในการครองตน
2) คุณธรรมในการครองคนและ 3) คุณธรรมในการครองงานมีความสำคัญต่อการบริหารงาน
ในโรงเรียนเป็นอย่างยิ่ง เพราะการบริหารงานใดก็ตามให้ประสบผลสำเร็้นั้นจะต้องใช้ความรู้
คู่คุณธรรม แต่ในสภาพความเป็นจริงนั้นปรากฏว่าผู้บริหารโรงเรียนมักจะมีพฤติกรรม
ด้านคุณธรรมไม่เป็นไปตามความคาดหวังของสังคม เพราะผู้บริหารใช้อำนาจไม่เป็นธรรม
ผู้บริหารขาดความเที่ยงธรรม ความสำคัญของการปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมที่สอดคล้อง
กับหลักการบริหารด้านการครองตน การครองคนและการครองงาน อันเป็นสมรรถนะที่สำคัญ
จำเป็นของผู้บริหารการศึกษาจะส่งผลต่อการบริหารการศึกษาและการปฏิบัติงานของครู
และบุคลากรทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างยั่งยืน

ในสังคมมนุษย์จะต้องมีผู้นำของสังคมไม่ว่าจะเป็นสังคมแบบใด ย่อมจะขาดผู้นำเสียไม่ได้
ถึงแม้ว่าสังคมนั้นจะอ้างตัวว่าเป็นสังคมแห่งความเสมอภาคกัน ก็จะต้องมีหัวหน้า สำหรับหัวหน้า
ของประเทศก็มีอยู่หลายแบบ ๆ มีกษัตริย์เป็นประมุขบ้าง เช่น ประเทศไทย ประเทศอังกฤษ
ประเทศเดนมาร์ก เป็นต้น แบบมีประธานาธิบดีบ้าง เช่น อินเดีย สหรัฐอเมริกา ในสังคมระดับ
ย่อยลงมา ก็มีหัวหน้าแม้ในระดับโรงเรียนก็มี ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ ผู้อำนวยการ อธิการบดี
กระทั่งแยกย่อยลงมายังแผนการต่าง ๆ ตามความเหมาะสมและสภาพขององค์กรนั้น แม้
ในโรงงานอุตสาหกรรมก็ประกอบด้วย ประธาน ผู้จัดการและตำแหน่งย่อย ๆ ลงมาตามแต่ละ
แผนก สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเครื่องยืนยันได้ว่าในทุกสังคมของมนุษย์ จะต้องประกอบด้วยผู้นำและ
ผู้ปฏิบัติงาน

การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศในปัจจุบันเพราะการศึกษา
คือ กระบวนการเชิงคุณภาพ โดยการพัฒนาขีดความสามารถที่ติดตัวมาของมนุษย์แต่ละคน
เป็นกระบวนการที่ช่วยให้คนได้พัฒนาตัวเองในด้านต่าง ๆ ตลอดช่วงชีวิต เป็นการวางรากฐาน
พัฒนาการของชีวิตตั้งแต่แรกเกิด การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถด้านต่าง ๆ ที่จะดำรง
ชีวิตและประกอบอาชีพได้อย่างมีความสุข รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงรวมเป็นพลังสร้างสรรค์
พัฒนาประเทศ การศึกษาจึงเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและประเทศ ทั้งนี้
การจัดการศึกษาจึงจำเป็นต้องจัดวางแนวทางการศึกษาให้ปรากฏขึ้นเป็นรูปธรรมอย่างจริงจัง
ดังกล่าวไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 กำหนดไว้ว่า “การจัดการ
ศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้

และมีคุณธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข” (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) จึงส่งผลให้เกิดกระแสที่สร้างความตื่นตัวและความเคลื่อนไหวในการดำเนินงานทั้งหน่วยงานองค์กรและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ดังนั้น การจัดการศึกษาจำเป็นต้องมีผู้บริหารและครูที่มีความรู้ความสามารถสูงในการร่วมกันจัดการศึกษา โดยเฉพาะในยุคการปฏิรูปการศึกษาในปัจจุบัน จะต้องมีการดำเนินการพัฒนาบุคลากรในสถานศึกษา โดยการจัดอบรมผู้บริหาร ผู้ช่วยผู้บริหาร และครูผู้สอนเพื่อให้ผู้บริหารที่มีความรู้ความสามารถและมีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการปฏิรูปการศึกษาผู้บริหารต้องเป็นผู้นำในการบริหารและพัฒนาโรงเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ผู้บริหารโรงเรียน เป็นผู้ที่มิบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้รับผิดชอบอย่างใกล้ชิดต่อการจัดการศึกษาโดยตรง อันเป็นพื้นฐานการศึกษาทุกระดับ ซึ่งถือเป็นตัวจักรสำคัญในการควบคุมกำกับดูแล การจัดการศึกษาในโรงเรียน ยิ่งผู้บริหารที่มีความรู้ ความสามารถ และมีคุณลักษณะที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านวิสัยทัศน์ ด้านภาวะผู้นำ ด้านวิชาการ และด้านบุคลิกภาพ การบริหารงานในโรงเรียนจะประสบผลสำเร็จมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับความร่วมมือของทุกฝ่าย ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาไม่ว่าจะเป็นผู้บริหารโรงเรียน ผู้ช่วยผู้บริหารโรงเรียน ครูต้องทำงานให้สัมพันธ์กันจึงจะทำให้การดำเนินการบริหารโรงเรียนมีประสิทธิภาพ บรรลุตามเป้าหมายงานบริหารโรงเรียน เป็นงานหนักที่ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการบริหารงาน ผู้บริหารที่จะประสบผลสำเร็จ คือ ผู้บริหารที่สามารถนำเอาความรู้ความสามารถของผู้ได้บังคับบัญชาแต่ละคนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในระยะเวลาและทรัพยากรที่จำกัด ซึ่งจะเป็นผลดีโดยรวม หากคุณลักษณะของผู้บริหารเป็นที่ยอมรับของครูผู้สอน ก็จะทำให้ได้รับความร่วมมือในการปฏิบัติงาน ช่วยให้โรงเรียนประสบผลสำเร็จในการพัฒนาการศึกษาได้ตามเป้าหมาย

ผู้บริหารหรือผู้นำหรือผู้จัดการองค์กรหรือหัวหน้างาน ไม่ว่าหน่วยงานเล็กหรือหน่วยงานใหญ่ หน่วยงานราชการหรือหน่วยงานเอกชนก็ตาม ย่อมต้องมีบทบาทที่เป็นผลต่อความสำเร็จหรือประสิทธิภาพของงานเป็นอย่างยิ่ง หากผู้บริหารมีคุณลักษณะที่ดี แต่ถ้าคุณลักษณะหรือพฤติกรรมของผู้บริหารไม่ดีแม้องค์กรจะถูกต้องและดีเพียงใดก็ตามผลงานที่เกิดขึ้นของหน่วยงานนั้น ๆ ย่อมจะสมบูรณ์ได้ยาก ดังนั้น จึงถือว่าผู้บริหารหรือผู้นำจะต้องมีคุณสมบัติที่เหมาะสม มีพฤติกรรมในการนำที่ถูกต้องและเหมาะสม เพราะความสำเร็จของงานทุกด้านขององค์กรขึ้นอยู่กับผู้นำหรือผู้บริหาร ซึ่งจะเป็นผู้วินิจฉัยสั่งการหรือตัดสินใจ แก้ปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542) จากข้อความดังกล่าว หากผู้นำไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาโดยเป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ได้บังคับบัญชา มีคุณสมบัติของผู้นำตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาย่อมคาดหวังได้ว่าการบริหาร

การศึกษาจะเกิดประโยชน์ที่ดีกับเยาวชนและประเทศชาติที่ดีในอนาคตดั่งนั้นผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครเพื่อเป็นแนวทางในการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่ดีในสถานศึกษาอันจะเป็นประโยชน์แก่วงการศึกษาของชาติสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อบูรณาการภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร” ผู้วิจัยได้ศึกษาโดยใช้การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Research Method) ได้แก่ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ในลักษณะของการวิจัยเอกสารเพื่อศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมเชิงประยุกต์และการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อมาสนับสนุน

1) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเอกสาร (Documentary research) การสัมภาษณ์บุคคลแบบเจาะลึก (In-depth interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มตัวอย่าง

2) การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ใช้วิธีการวิจัยโดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

งานวิจัยเชิงปริมาณเป็นงานวิจัยหลัก โดยผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามที่มีคำถามครอบคลุมวัตถุประสงค์ของงานวิจัย กล่าวคือมุ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งจัดเป็นการรวบรวมข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิ (Primary Source) โดยผู้วิจัยจะใช้การวิจัยเชิงสำรวจจากกลุ่มประชากร ข้อมูลที่รวบรวมได้จะได้นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการทางสถิติเบื้องต้น โดยมีประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

1) ประชากร ได้แก่ผู้ให้ข้อมูลในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับผู้บริหาร ครู และผู้เกี่ยวข้อง กับทิศทางด้านภาวะผู้นำทางการศึกษาตามหลักพระพุทธศาสนา ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์จำนวน 25 รูป/คน และผู้ให้ข้อมูลในการแจกแบบสอบถามจำนวน 300 คน

2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครูอาจารย์ของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร ในเขตจตุจักร ซึ่งใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

1) การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์เพื่อร่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถาน ศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group) เป็นการสนทนากลุ่มเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำ เชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน ด้วยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นแบบสอบถามเพื่อศึกษาสภาพภาวะผู้นำ เชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร

2. แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นแบบสัมภาษณ์เพื่อร่างภาวะผู้นำเชิงพุทธของบริหาร สถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย

แบบสอบถาม (Questionnaire)

1. กำหนดประเด็นหลักจากกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ในสังกัดกรุงเทพมหานครและรายข้อคำถามแต่ละประเด็นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 แบ่งเป็น 3 ตอน

3. ตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถาม โดยการนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบ เบื้องต้นจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัยจำนวน 5 คน เพื่อตรวจ สอบความตรงของเนื้อหา (Content Validity) ความถูกต้องด้านการใช้ภาษาและความตรง ของข้อคำถามตามวัตถุประสงค์

4. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียนที่ไม่ใช่

กลุ่มตัวอย่าง เพื่อตรวจสอบความเข้าใจในการใช้ภาษาและประเด็นการตอบของข้อความเที่ยงของแบบสอบถาม

5. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามเพื่อนำไปเก็บข้อมูลจริง

แบบสัมภาษณ์ (Interview)

1. กำหนดประเด็นหลักจากกรอบแนวคิดในการวิจัยเพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์
2. นำแบบสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และความถูกต้องสมบูรณ์ของแบบสัมภาษณ์
3. ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ก่อนนำไปสัมภาษณ์กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน

แนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม

1. สังเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อสร้างแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม
2. นำแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไปปรึกษากับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความตรงตามเนื้อหา (Content Validity) และความถูกต้องสมบูรณ์ของแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม
3. ปรับปรุงแก้ไขแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่มก่อนนำไปใช้ในการสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสอบถาม

1. เชิญคณาจารย์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเที่ยงตรงของเครื่องมือและเพื่อขอเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง
2. เก็บรวบรวมข้อมูลแจกแบบสอบถามกลุ่มทดลอง และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเพื่อนัดหมายขอความอนุเคราะห์ช่วยเหลืออำนวยความสะดวกในแจกแบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง และทำการนัดหมาย วัน เวลา ที่จะมาขอรับข้อมูลคืน

การสัมภาษณ์

1. ขอความร่วมมือไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน พร้อมทั้งแนบคำถามในการสัมภาษณ์ไปด้วย เพื่อให้เข้าใจประเด็นของข้อคำถาม และเพื่อใช้เป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์พร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้กำหนดนัดหมาย

2. ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเทปและจดบันทึกโดยใช้เวลาการสัมภาษณ์

การสนทนากลุ่ม (Focus Group)

1. ขอความร่วมมือไปยังผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน พร้อมทั้งแนบแนวคำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม และบอกวัน เวลา และสถานที่ในการพร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้กำหนดนัดหมายในการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

2. ดำเนินการการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครโดยการใช้ห้องประชุมประจำคณะครุศาสตร์ หรือห้องประชุมประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หรือสถานที่ที่พิจารณาเห็นว่ามีความเหมาะสมในการจัดการสนทนากลุ่มในงานวิจัยเรื่องนี้ โดยมีการบันทึกเทปและจดบันทึกในการใช้เวลาดำเนินการการสนทนากลุ่ม

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ การวิเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และสามารถตอบคำถามการวิจัย แบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. **ข้อมูลเชิงปริมาณ** ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์โดยใช้สถิติ ดังนี้

สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างและพรรณนาความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูอาจารย์ และนักเรียน ต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร สถิติที่ใช้คือ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐานเพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้บริหาร ครูอาจารย์ เจ้าหน้าที่ และนักเรียน กับภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครสถิติที่ใช้คือการทดสอบค่าที (t-test) กรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) เมื่อพบความแตกต่างจึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างรายคู่โดยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference : LSD) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

2. **ข้อมูลเชิงคุณภาพ** การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากแบบสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงระบบ (Systematic synthesis) เพื่อเสนอรูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานครโดยภาพรวมพบว่า ด้านการสร้างภาวะผู้นำมีค่าเฉลี่ย = 4.63 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.57 ด้านการตัดสินใจทางการบริหาร มีค่าเฉลี่ย = 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.71 ด้านการสร้างแรงจูงใจมีค่าเฉลี่ย = 4.14 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.71 ด้านการติดต่อสื่อสาร มีค่าเฉลี่ย = 4.43 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.71 ด้านผู้นำการเปลี่ยนแปลงในองค์กรมีค่าเฉลี่ย = 4.22 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.69 ค่าเฉลี่ยของภาพรวมมีค่าเฉลี่ย = 4.34 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน = 0.69 จากผลการศึกษาข้อมูลเชิงปริมาณดังกล่าวข้างต้น พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตจตุจักร มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยที่มีด้านการตัดสินใจทางการบริหารอยู่ในระดับมากที่สุดแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารในปัจจุบันมีภาวะผู้นำอยู่ในระดับค่อนข้างสูง

ผลการสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกพบว่าปัญหาด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ควรปรับปรุงแก้ไข คือ ด้านการสร้างภาวะผู้นำ และด้านผู้นำในการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากในปัจจุบันผู้นำมักมีการแต่งตั้งจากผู้บริหารระดับสูงทำให้บางครั้งขาดความรู้ความเข้าใจในบริบทเชิงพื้นที่ และผู้นำในปัจจุบันอยู่ภายใต้กระแสที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจึงจำเป็นต้องนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาภาวะผู้นำดังกล่าว

ด้านหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารได้เลือกหลักธรรมมาในลักษณะที่หลากหลาย ผู้วิจัยได้พิจารณาหลักธรรมที่มีความคิดเห็นสอดคล้องกันและสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิจึงได้ผลการศึกษาที่เป็นหลักธรรมที่สำคัญ ดังนี้ ด้านการสร้างภาวะผู้นำ ควรใช้หลักสัปปุริสธรรม เพราะเป็นหลักธรรมที่บ่งบอกลักษณะถึงความเป็นคนดีในการพัฒนาผู้นำต้องกำหนดเป้าหมายและแนวทางในการพัฒนาคนให้เป็นคนดี ด้านการสร้างแรงจูงใจผู้บริหารควรใช้พรหมวิหาร เพราะเป็นการวางตนให้แบบอย่างที่ดี นอกจากนี้ยังสามารถใช้หลักพรหมวิหารในการจูงใจในการทำงานได้ด้วย ด้านการตัดสินใจทางการบริหารควรใช้หลักอริยสัจ 4 เนื่องด้วยหลักอริยสัจ 4 เป็นหลักแห่งความเป็นเหตุเป็นผล หลักอริยสัจ 4 จะทำให้สามารถคิดวิเคราะห์ได้อย่างสมเหตุสมผล ด้านการติดต่อสื่อสารควรใช้หลักกัลยาณมิตร เพราะการติดต่อสื่อสารนั้นหากผู้รับสารผู้ส่งสารมีความปรารถนาดีต่อกันย่อมสามารถสื่อสารสิ่งที่ต้องการออกมา ด้านการเปลี่ยนแปลงควรหลักใช้ทศพิธราชธรรมในภาวะแห่งความเปลี่ยนแปลงหากสามารถมีหลักทศพิธราชธรรมคอยกำกับจะสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้

บูรณาการภาวะผู้นำกับหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมผู้บริหารในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งเป็น 3 คือ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และปัจจัยนำออก ดังนี้

ด้านปัจจัยนำเข้า (INPUT) ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครมีคุณธรรมประจำใจเป็นคุณสมบัติภายในตน นอกจากมีความสามารถในการบริหารจัดการแล้ว ยังมีการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมภายในตน เพื่อให้เกิดมีภาวะผู้นำเชิงพุทธโดยมีคุณธรรมที่สำคัญสอดคล้องกับทักษะภาวะผู้นำ 5 ด้าน คือ ด้านการสร้างภาวะผู้นำ ควรใช้หลักสัปปุริสธรรม ด้านการสร้างแรงจูงใจควรใช้พรหมวิหาร ด้านการตัดสินใจทางการบริหารควรใช้หลักอริยสัจ 4 ด้านการติดต่อสื่อสาร ควรใช้หลักกัลยาณมิตร ด้านการเปลี่ยนแปลง ควรหลักทศพิธราชธรรม

ด้านกระบวนการ (PROCESS) ผู้บริหารสถานศึกษาควรใช้กระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำโดยใช้หลักไตรสิกขา ได้ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นกรอบวิธีคิดในการทำงานโดยพิจารณาว่าการทำงานคือการปฏิบัติธรรม การพัฒนาภาวะผู้นำในตนสามารถก่อเกิดประโยชน์ทั้งแก่ตนเอง คือ พัฒนากาย พัฒนาจิต พัฒนาปัญญาและยังสามารถพัฒนาคน พัฒนางานให้ได้ด้วย ทั้งนี้ควรนำกระบวนการ PDCA หรือวงจรคุณภาพ มาเป็นกระบวนการตรวจสอบผลการพัฒนาดังกล่าวด้วย

ด้านปัจจัยนำออก (OUTPUT) ผลการศึกษาพบว่าผู้บริหารสถานศึกษาควรมีภาวะผู้นำที่ประกอบด้วยองค์ 3 คือ จักขุมา (มีวิสัยทัศน์) วิรุโธ (มีความรับผิดชอบ) นิสสยสมปนโน (มีความประพฤติดี) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทักษะภาวะผู้นำในวิทยาการปัจจุบัน คือมีปัญญามองการณ์ไกล นักบริหารต้องสามารถวางแผน และฉลาดในการใช้คน คุณลักษณะข้อแรกนี้ตรงกับภาษาอังกฤษที่ว่า Conceptual Skill คือ ความชำนาญในการใช้ความคิด (จักขุมา) 2.จัดการธุระได้ดี มีความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน คุณลักษณะนี้ตรงกับคำว่า Technical Skill ความชำนาญด้านเทคนิค (วิรุโธ) 3.พึงพาอาศัยคนอื่นได้ เพราะเป็นคนมีมนุษยสัมพันธ์ดี เครดิตดี คุณลักษณะที่สามนี้ สำคัญมาก ตรงกับคำว่า Human Relation Skill คือ ความชำนาญด้านมนุษยสัมพันธ์ (นิสสยสมปนโน) ซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีพระคุณสมบัติที่สำคัญทั้ง 3 ประการนั้น ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้สรุปเป็นผลการศึกษาชื่อ “ภาวะผู้นำอีเลเว่นสไตล์” หรือ ELEVEN STYLES OF LEADERSHIP ซึ่งประกอบด้วย

L = LAWS + ไตรสิกขา

E = EXPERT+ จักขุมา

A = AWARENESS + อริยสัจ

R = RESPONSIBILITY+ วิรุโธ

D = DELEGATION + กัลยาณมิตร

E = EMPOWERMENT + ทศพิธราชธรรม

R = RELATIONSHIP + กัลยาณมิตร

S = SUPPORT + นิสสยสัมปันโน

H = HOPITALITY + สัปปุริสธรรม

I = INFLUEN + พรหมวิหาร

P = PARTICIPATION + สัปปุริสธรรม

“ภาวะผู้นำอิลเว่นส์สไตล์” เป็นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยยึดหลัก LEADERSHIP¹¹ ประการ มากำหนดความหมายและบูรณาการร่วมกับหลักพุทธธรรมในลักษณะหมวดธรรมต่าง ๆ อันถือว่าเป็นทั้งเป้าหมายและวิธีการ หรือเป็นภาพเป้าหมายของภาวะผู้นำเชิงพุทธ และเป็นวิธีการพัฒนาให้เกิดเป็นภาวะผู้นำเชิงพุทธได้ด้วย ทั้งนี้ โดยใช้หลัก PDCA หรือวงจรคุณภาพมาเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าวตามกรอบแนวคิดทักษะของผู้นำ 5 ด้าน คือ ด้านการสร้างภาวะผู้นำ ควรใช้หลักสัปปุริสธรรมด้านการสร้างแรงจูงใจ ควรใช้พรหมวิหารด้านการตัดสินใจทางการบริหาร ควรใช้หลักอริยสัจ 4 ด้านการติดต่อสื่อสาร ควรใช้หลักกัลยาณมิตรด้านการเปลี่ยนแปลง ควรหลักทศพิธราชธรรมดังได้กล่าวในรายละเอียดข้างต้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำเชิงพุทธของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร” พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กรุงเทพมหานคร ในเขตจตุจักร มีค่าเฉลี่ยโดยรวมอยู่ในระดับมากซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภารติ อนันต์นาวิ ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยภาวะผู้นำและบรรยากาศองค์การที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออก” การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาและวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาและบรรยากาศองค์การที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออก และบรรยากาศองค์การที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคตะวันออก สรุปไว้ดังนี้ (ภารติ อนันต์นาวิ, 2548)

1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคตะวันออก มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาวะผู้นำการแลกเปลี่ยนอยู่ในระดับมาก
2. บรรยากาศองค์การของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก

3. การบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

4. เส้นทางปัจจัยภาวะผู้นำของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา และบรรยากาศองค์การที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิเคราะห์เส้นทาง โดยพิจารณาจากอิทธิพลรวม พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง รองลงมา คือ บรรยากาศองค์การ และร่วมกันทำนายการบริหารจัดการที่ดีได้ เมื่อพิจารณาลักษณะของอิทธิพลที่ตัวแปรอิสระที่มีต่อตัวแปรตามผู้นำการเปลี่ยนแปลง และบรรยากาศองค์การของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลทางตรงต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะเดียวกัน ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา ส่งผลทางอ้อมผ่านบรรยากาศองค์การ ไปยังการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือได้

2) ด้านผลการศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำในสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครผลการศึกษาพบว่าสอดคล้องกับบรรณาสรรพคุณ และ นิพนธ์ กิณางค์ ที่ได้ทำวิจัยเรื่อง “หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสอดคล้องของหลักพุทธธรรมกับหลักการบริหารการศึกษาที่ครอบคลุมถึง 3 หลักการครองตน หลักการครองคน หลักการครองงาน และเพื่อเสนอหลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม วิธีการศึกษานี้ผู้วิจัยได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงพัฒนา ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสารการสัมภาษณ์และเทคนิคเดลฟาย ผลการวิจัยพบว่า (วรภาส ประสมสุข และ นิพนธ์ กิณางค์, 63-84) หลักพุทธธรรมมีความสอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษา มีจำนวน 21 หลักธรรมแยกตามหลักการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้ดังนี้ ด้านการครองตน สอดคล้องกับ 19 หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 ธรรมทำให้งาม 2 ธรรมมีอุปการะมาก 2 กุศลมูล 3 สันโดษ 3 สุจริต 3 อธิปไตย 3 ขรवासธรรม 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อธิษฐานธรรม 4 เบญจธรรมพละ 5 กัลยาณมิตรธรรม 7 สปัปฺริสธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 และทศพิธราชธรรม ด้านการครองคนสอดคล้องกับ 15 หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมคัมภีร์ครองโลก 2 ธรรมทำให้งาม 2 กุศลมูล 3 สุจริต 3 อธิปไตย 3 ขรवासธรรม 4 พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 กัลยาณมิตรธรรม 7 สปัปฺริสธรรม 7 อปริหานิยธรรม 7 อริยทรัพย์ 7 และทศพิธราชธรรมด้านการครองงาน สอดคล้องกับ 10 หลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม 2 ธรรมมีอุปการะมาก 2 สุจริต 3 อธิปไตย 4 พละ 5 ขรवासธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และสปัปฺริสธรรม 7 นอกจากนี้ ยังพบว่า มีจำนวน

7 หลักธรรมที่สอดคล้องกับหลักการบริหารการศึกษาด้านการครองตน การครองคน และการครองงาน ได้แก่ กัลยาณมิตตตา โยนิโสมนสิการ ธรรมทำให้งาม 2 สุจริต 3 ฆราวาสธรรม 4 สังคหวัตถุ 4 และสัปปริสธรรม 7

ด้านผลการศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบภาวะผู้นำเชิงพุทธในสถานศึกษากรุงเทพมหานคร สอดคล้องกับนันทวรรณอิสราวัณชัย ได้ศึกษาเรื่อง “ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ : ศึกษาจากหลักพุทธธรรม” มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดและหลักการเป็นผู้นำที่ดีตามแนวคิดทฤษฎีผู้นำทางตะวันตก 2) เพื่อศึกษาแนวคิดการเป็นผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรม 3) เพื่อประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ ผลการวิจัยพบว่า (นันทวรรณ อิสราวัณชัย, 2550) บทบาทผู้นำที่ดีตามแนวคิดทฤษฎีตะวันตก ประกอบด้วยบทบาทพื้นฐานสำคัญ 4 ประการคือ (1) การกำหนดทิศทางขององค์กรให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ที่ได้วางไว้ (2) การจัดการระบบการทำงาน (Alignment) (3) การมอบอำนาจ (Empowerment) เป็นการมอบหมายอำนาจความรับผิดชอบให้แก่บุคคลที่เหมาะสมเพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (4) แบบอย่างการเป็นผู้นำ (Modeling) สำหรับภาวะผู้นำที่ดีตามหลักพุทธธรรมผู้นำที่ดีจะต้องยึดหลัก “ธรรม” เช่นพรหมวิหาร 4 ธรรมาธิปไตย พละ 4 และสัปปริสธรรม 7 เป็นต้น เป็นคุณธรรมสำคัญสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ของตนเพื่อให้สามารถดำเนินกิจการงานทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จที่วางไว้และนำพาหมู่คณะและสังคมไปสู่ความสงบสุขและมั่นคงตลอดไป รูปแบบการบริหารผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์ตามแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำจากแนวคิดของตะวันตกและจากหลักพุทธธรรมทางพุทธศาสนานั้น ประกอบด้วยหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ หลักการครองตน ครองคน และครองงานโดยมุ่งเน้นให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดน การพัฒนาคน และการพัฒนาระบบงาน ให้มีคุณภาพที่สมบูรณ์แบบทั้ง 2 ด้าน คือ (1) คุณภาพด้านความสามารถเพื่อทำให้ผู้นำเกิดการพัฒนาดน พัฒนาคนและพัฒนางานเพื่อให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ปรับปรุงคุณภาพความเป็นผู้นำคุณภาพบุคลากรในองค์กรและคุณภาพขององค์กรให้มีความเหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคโลกาภิวัตน์อยู่เสมอ (2) คุณภาพด้านจิตใจเพื่อให้เกิดการยกระดับจิตใจผู้นำให้มีคุณธรรมจริยธรรมเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม เป็นหลักเพื่อให้สามารถนำพาหมู่คณะองค์กรและสังคมไปสู่ความเจริญก้าวหน้าที่ยั่งยืนและมั่นคงตลอดไป

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้สถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร บริหารโรงเรียนควรปรับปรุงและพัฒนาภาวะผู้นำด้วยการฝึกฝนตนเอง และปฏิบัติตนต่อบุคลากรที่เป็น หัวหน้าฝ่าย รองหัวหน้าฝ่าย

ครู และเจ้าหน้าที่ อย่างเท่าเทียมกัน

2. ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครที่มีภาวะผู้นำอยู่ในระดับมาก จึงควรรักษามาตรฐานนี้ไว้ และควรพัฒนาภาวะผู้นำให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ต่อไปด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการบริหารโรงเรียนมากขึ้น

3. ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครต้องตระหนักถึงความรู้สึกอันละเอียดอ่อนของบุคคลเป็นหลัก

4. ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครควรใช้วิธีการพูดอย่างมีวาทศิลป์ในการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และในการบริหารงานบุคคล ควรใช้วิธีการจูงใจหรือดึงดูดใจบุคลากรให้ปฏิบัติงานตามที่มอบหมายมากกว่าการสั่งการ

5. ผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานครควรสร้างความสามัคคีในโรงเรียนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม และควรสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับสังคมหรือองค์กรภายนอก เพื่อประสานสัมพันธ์ไมตรีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนหรือองค์กรให้เกิดขึ้น

เอกสารอ้างอิง

รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). *ภาวะผู้นำ ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2542). *พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542*. กรุงเทพฯ: พรักหวานกราฟฟิค.

ภารดี อนันต์นาวี. (2548). *การวิเคราะห์เส้นทางปัจจัยภาวะผู้นำและบรรยากาศองค์การที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการที่ดีของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ภาคตะวันออก* (รายงานการวิจัย). คณะศึกษาศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

วรภาส ประสมสุข และ นิพนธ์ กินาวงศ์. (2550). *หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ*. *วารสารศึกษาศาสตร์*. 84-36 : (2)18.

นันทวรรณ อิศรานุวัฒน์ชัย. (2550). *ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในยุคโลกาภิวัตน์: ศึกษาจากหลักพุทธธรรม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).

Translated Thai References

Rutthikorn Jongwasarn. (2013). *Leadership, Theory, Research, and Development*. Bangkok: Chulalongkorn University.

Office of the National Education Commission. (1999). *National Education Act of B.E.1999*(2542). Bangkok: Prigwan Graphic Printing.

Paradee Anunnawi. (2005). *Research Report of the Analysis of Leadership and Organization Atmosphere Effect on Administration of the Eastern Educational Service Area Office*. (Research Report of Faculty of Education, Burapha University).

Worraphat Prasomsuk & Niphon Kinawong. Education Administration Based with Buddha-Dhamma” *Journal of Education*. 84-36 ,(2)18.

Nunthawan Issaranuwatthai. (2007). *Expected Leadership in Globalization: from Buddha-Dhamma*. (Master’s Thesis, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University).